

Цюпак, І.М. Розвиток системи дошкільних закладів у місті Херсоні [Електронний ресурс] / І.М. Цюпак // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 25. – 538 с. Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gvpkhdpi/2012_25/178_182.PDF.

УДК 37.013:373.21(477.72)

Ірина Цюпак

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У МІСТІ ХЕРСОНІ

У статті описано умови виникнення та етапи становлення системи дошкільних закладів у місті Херсоні. Розкрито зміст понять «система дошкільних закладів», «ясла-садок», «дитяче містечко».

Ключові слова: *система дошкільних закладів, ясла-садок, дитяче містечко.*

В статье описаны условия возникновения и этапы становления системы дошкольных заведений в городе Херсоне. Раскрыто содержание понятий "система дошкольных заведений", "ясли-сад", "детский городок".

Ключевые слова: *система дошкольных заведений, ясли-сад, детский городок.*

This article describes the conditions for the occurrence and stages of formation of pre-schools in the city of Kherson. Disclosure of the terms "pre-school system," "kindergarten", "children's playground".

Key words: *preschool system, kindergarten, children's playground.*

Постановка проблеми. Розв'язуючи сучасні проблеми дошкільної освіти, ми дедалі частіше звертаємося до багатоаспектної педагогічної спадщини, велика частина якої залишається не дослідженою. Аналіз праць, що стосуються становлення та розвитку теорії і практики дошкільного виховання в Україні, засвідчує, що проблеми, які необхідно розв'язувати в сучасних дошкільних закладах і раніше хвилювали педагогів, методистів та громадських діячів. Дошкільна освіта нині потребує розвитку нових концепцій, впровадження нових методик, створення яких передбачає

грунтовний аналіз та переосмислення теоретико-методичної спадщини, бо саме історичний досвід становлення і розвитку громадського дошкільного виховання – це скарбниця корисних педагогічних ідей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процес становлення і розвитку національної системи освіти та виховання дітей, розкрито в педагогічних працях З. Борисової, І.Зайченка, Н.Побірченко, Т.Поніманської, М.Ярмаченка та ін. Суттєвий внесок у розробку концептуальних положень розбудови дошкілля в умовах відродження української державності зробили І.Баскіна, Л.Артемова, А.Богущ, Н.Гавриш, М.Головко, В.Кузь, О.Проскура, М.Стельмахович та ін. Переважна більшість сучасних дисертаційних праць присвячена аналізу становлення та розвитку дошкільного виховання та педагогічної освіти на західноукраїнських землях другої половини ХІХ - початку ХХ ст. (М.Барна, З.Нагачевська, В.Омельчук та ін.). У працях С.Дітківської і Т.Головань висвітлюється розвиток громадського дошкільного виховання. Проведений аналіз літературних джерел свідчить про те, що переважна більшість праць розглядає лише окремі особливості історії дошкільної освіти в Україні. Разом з тим історичні аспекти розвитку дошкільних закладів у місті Херсоні не знайшли свого відображення в дослідженнях з історії педагогіки і лише історичні дані у праці А.Коротецького висвітлюють історію Херсона і частково розкривають зародження перших дитячих закладів і розвиток дошкільного виховання, саме у місті Херсоні на початку ХІХ- 40-ві роки ХХ століття.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. На сьогоднішній момент не існує роботи, яка ґрунтовно висвітлювала б становлення системи дошкільних закладів у місті Херсоні.

Мета статті: описати умови виникнення та етапи становлення системи дошкільних закладів у місті Херсоні.

Реалізація поставленої мети вимагає розв'язання таких *задач*:

- 1) на основі вивчення архівних матеріалів описати становлення системи дошкільного виховання у місті Херсоні;
- 2) розкрити зміст понять «система дошкільних закладів», «ясла-садок», «дитяче містечко».

Виклад основного матеріалу дослідження. Заклади дошкільного виховання є важливим напрямком у формуванні всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Розвиток системи дошкільного виховання у сучасних умовах визначається ефективністю її управління на рівні регіону. Науковий інтерес дослідження полягає у вивченні процесу становлення і розвитку дошкільного виховання та дошкільних закладів у Херсоні.

Суспільне дошкільне виховання розвивалось у тісному взаємозв'язку теорії та практики. Великого значення приділяли провідному виду діяльності дошкільнят – грі, тій активній діяльності дитини, під час якої вона оволодіває соціальними функціями, стосунками, мовою як головним засобом спілкування, дитина моделює соціальні відносини. Гра формує емоційну, моральну та інтелектуальну сфери дитини, вона розвиває уяву, сприяє фізичному розвитку і вдосконаленню дитячого організму. Саме тому вперше в 1898 р. відкрито компанію сприяння фізичному вихованню дітей. Члени суспільства побудували майданчик, пристосований для ігор. У обідні години він відкривався для учнів, а в дообідні - для дошкільників. До ігор допускалися діти усіх станів [10, с. 94]

На початку століття у місті діяв лише один дошкільний заклад, так званий «Домашній очаг для дітей». Виховання у ньому зводилося до харчування дітей, навчання елементарних навичок побутової праці. До виховання подяки доброчинцям та панам за їхню «турботу і ласку» [11; 12]. У ньому було дві групи: старша (6-10 років) і молодша (від 1 до 6 років). Згодом у закладі займалися не лише іграми, а й навчалися читати й рахувати. Тривалість занять – 30 хв., після чого 5-6 хв. займалися гімнастикою, потім урок арифметики з однією дією. Поки одна група відвідувала заняття, інша займалася іграми, гімнастикою, ліпили з глини, вивчали вірші. О 12 годині

починався обід, а о 13-14 – відбувалися ігри, в теплий період - на свіжому повітрі [10, с. 119].

У 1907 році декілька жителів Забалки (район міста Херсона) заснували товариство «Народная помощь» для надання допомоги багатодітним родинам і тим хто не міг працювати й заробляти собі на харчування. У березні 1908 року було відкрито притулок «Ясла» на Церковній площі для дітей від 2 до 7 років із незаможних родин. Цей дім був баракком навпроти церкви з земляною підлогою, посипаною піском, розрахований на 20 дітей, у перший день прийняли 28 і відмовили 20 дітям. За перший рік число дітей, яких приймали у «Ясла», досягло 40, в другий – 50, в третій – 70. Утримання однієї дитини в день обходилося у 23 копійки. Основну суму сплачувало товариство «Помощь», для більшості дітей відвідування було безкоштовним. Робота притулку залежала від пожертв бажаючих. Дитину можна було залишити й на ніч. У притулку діяло три групи: молодша (від 1 до 4 років), середня (від 5 до 7 років), старша (від 7 і старше). Доглядали дітей 4 особи: завідувач, її помічниця, няня, кухарка. Завідувач відповідала за все господарство й за старшу групу. Помічниця слідкувала за санітарним станом і відповідала за середню групу, няня – за молодшу. Із членів правління товариства в притулок призначалися чергові з 6 до 19 години. У зв'язку з непристосованістю приміщення до холодів – 20 вересня 1908 р. притулок закривався до весни [10, с. 119-120].

У 1910 року приступили до будівництва нового приміщення притулку на Миколаївській площі міста Херсона. У жовтні 1911 р. дитячий садок «Отрада» з притулком «Ясла» і дитячою площадкою прийняли перших 50 дітей, пізніше число місць збільшилось до 100. А вже у 1917 році притулок «Ясла» щоденно відвідувало 160 дітей, платня складала 5-10 коп. в день, а дітям солдат і вдів – безкоштовно [10, с. 120].

Включення дошкільного виховання як програмового положення РКП(б) на VIII з'їзді партії в 1919 році зумовило інтенсивний розвиток мережі дошкільних закладів у країні й зокрема на Херсонщині. Таким чином вже у

1920 році в Херсоні було відкрито 15 дитячих садків на 880 місць [11]. Цього ж року було відкрито дошкільний дитячий будинок «Дзвіночок» Першим організаторам дошкільного закладу доводилося нелегко, брак коштів на утримання дитбудинку, нестача продуктів харчування, одягу, взуття, потрібного обладнання невимовно ускладнювали роботу [12].

Перша світова війна, громадянська війна ослабили сільське господарство. Положення ускладнилося посухою 1921 -1922 років. Зменшення кількості і якості урожаю стало причиною голоду. Для порятунку голодуючих дітей деякі організації надавали допомогу: Міжнародний союз допомоги дітям відкрив їдальню на 500 дітей, англійська Спілка порятунку дітей – їдальню на 500 дітей, організація Нансена відкрила їдальню на Військовому форштадті і збільшила кількість обідів у їдальні № 4 до 600, на кошти Трансваальських євреїв у дитячому містечку ім. Петровського під Херсоном (у Благовіщенському монастирі) було відкрито їдальню на 500 дітей [10, с.189].

Наслідком голоду стало збільшення кількості безпритульних дітей, які залишилися на вулиці без батьків і місця проживання. У місті була утворена організація по боротьбі з безпритульністю, дітей збирали на вулицях, частина приходили самі. Їх розміщали в дитячих будинках і дитячих містечках.

У 1923 році всі дитячі будинки були переведені у дитячі містечка. Найбільше із них – містечко ім. Петровського на 700 дітей (у 1924 році 400 дітей до 15 років і 100 підлітків). Воно знаходилося неподалік від Білозерки у монастирі, що раніше там існував [10, с. 215].

У 1924 році діяло 9 дитячих садків, у 1928 році – 10 (885 дітей), із них на державному бюджеті – 4, а 6 належали кооперативним організаціям. При загальноосвітніх школах діяли дошкільні групи, 150 дітей до 7 років [10, с.214].

Після XI Всеукраїнського з'їзду Рад у 1926 році, який передбачав ріст кількості дошкільних закладів, у Херсоні за рік було відкрито 10 дитячих садків. Широкого розмаху набуло проведення так званого «дошкільного

походу», працівники дитячих садків організовували на виробництвах збори, виступали з доповідями про завдання суспільного виховання дітей, влаштовували виставки дитячих робіт та концерти. Організовувалися курси по підготовці вихователів. Слухачами яких залучались і батьки, деякі з них згодом закінчили педагогічні інститути і стали справжніми кваліфікованими спеціалістами [12].

У 1928 році в Херсоні було відкрито молочну кухню для немовлят, дитячий профілакторій, будинок немовляти. 1931 році в дошкільних закладах утримували 670 дітей. У 1940 році у місті діяло 5 дитячих садків (560 дітей), 18 дитячих ясел (1100 дітей), 7 дитбудинків для сиріт [10, с. 214-220].

На початку 1941 року в Херсоні діяло 36 дитячих садків, які цілковито відрізнялися від раніше існуючих, у них було створено всі умови для забезпечення правильного виховання дітей [12].

У роки Великої Вітчизняної війни надзвичайно ускладнилася робота з дошкільного виховання. Багато дошкільних закладів були зруйновані загарбниками; евакуація значних мас населення в східні райони, велика зайнятість жінок на виробництві різко підсилили потребу в дитячих садках і яслах. Нові дошкільні заклади відкривалися при евакуйованих підприємствах. Широке поширення одержали дошкільні дитячі будинки для дітей які втратили зв'язок з батьками [1].

Велике значення для розвитку дошкільного виховання мало прийнята в 1944 р. постанова РНК СРСР “ Про заходи щодо розширення мережі дитячих закладів і поліпшенню медичного й побутового обслуговування жінок і дітей”. Постанова передбачала цілий комплекс заходів щодо поліпшення роботи різних типів дошкільних закладів, таких як ясла, дитячі садки, дитячі будинки й консультації [1].

За роки окупації приміщення дитячих садків були спалені, зруйновані, устаткування пограбоване або знищене. З 1944 року, одразу після звільнення Херсона від загарбників, мережа дитячих дошкільних закладів розширюється швидкими темпами, за рахунок нового будівництва. Не зважаючи на

труднощі післявоєнного періоду, вже в 1947 році працювали 33 дошкільні заклади. Центром усієї методичної роботи став дошкільний методичний кабінет при обласному інституті вдосконалення вчителів. У якому постійно діяли тематичні семінари, методичні об'єднання, школи передового досвіду на базі опорних дитячих садків [11].

Система дитячих дошкільних закладів, що існувала на території УРСР, складалася з дитячих садків і ясел-садків, що організовувалися відділами народної освіти, різноманітними відомствами й організаціями за державним планом. Методичне керівництво всіма типами дошкільних установ здійснювалася Міністерством освіти та його органами на місцях.

У зв'язку з прискоренням розвитку промисловості та народного господарства до середини 50-х рр. кількість дитячих дошкільних закладів на території Херсону досягла довоєнного рівня. Зі звітів дитячих садків за 1950 рік про контингент дітей у дитячих садках міста, видно, що у місті діє 25 дитячих закладів на 1434 місця (2000 дітей за списком), з них 11 належать міському відділу народної освіти, а 14 підпорядковані підприємствам, організаціям та іншим відомствам [9, арк. 44, арк. 85]. А вже на 1 січня 1961 року дитячих садків у місті 36 на 3350 місць (4177 дітей за списком), 16 - міського відділу народної освіти, з них 1 санаторного типу, 20 - підприємств, організацій та інших відомств [5, арк. 1] У 1962 році було відкрито ще 4 дитячі садки, з них 2 ясла-садки на 140 ясельних місць (119 дітей за списком), загальна кількість дітей у цих закладах 376 дітей за списком із них 257 дітей дошкільного віку [6, арк. 1].

Про необхідність подальшого розвитку мережі ясел і дитячих садків говорилося й у рішеннях XX з'їзду партії. У Директивах з'їзду, про шостий п'ятирічний план, було намічено збільшити число місць у дитячих садках за п'ятирічку на 45%; вибудувати нових дитячих садків в 2,4 рази більше, ніж у п'ятій п'ятирічці. XX з'їзд указав на необхідність приступити до розв'язання важливого завдання суспільного виховання дітей — до охоплення всіх дітей дошкільного віку, батьки яких цього побажають, державними яслами й

дитячими садками. Нові дитячі садки будувалися там, де потреба в них відчувалася найбільш гостро, а саме: при нових підприємствах чорної й кольорової металургії, нафтової, вугільної й хімічної промисловості, при підприємствах легкої промисловості, текстильної, харчовій і інших, де працювало багато жінок [2].

Величезне значення для розвитку дошкільного виховання в СРСР мало прийняте 21 травня 1959 р. постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “ Про заходи для подальшого розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшенню виховання й медичного обслуговування дітей дошкільного віку”. Постанова передбачала цілу систему заходів матеріального й педагогічного характеру[3].

Але в ході чергової інспекції проведеної інспекторами Міськвно, було встановлено, що існуюча мережа дошкільних закладів у місті Херсоні не задовольняє потреби населення. У багатьох дошкільних закладах групи були перевантажені, і у 1962 році виходить наказ про укомплектування дитсадків і ясел-садків, у якому засвідчено що в нормі дітей у групі повинно бути 25, а за списком їх 35-40 [4, арк. 121]. Таким чином очевидно, що найбільш гострою проблемою системи дошкільного виховання була незадовільна кількість дитячих садків і ясел-садків, що вимагало їх негайного розширення. Саме через переповненість дитячих садків дітьми, виконавчий комітет міської Ради депутатів трудящих видає рішення про будівництво дитячих садків [4, арк. 1]. У 1964 року у рішенні Ради депутатів трудящих відмічено, що встановлений план будівництва було виконано на 107%, в тому числі план будівельно-монтажних робіт – на 108 %, загалом по потужності план було виконано повністю [7, арк. 1].

Незважаючи на кількісне зростання мережі дошкільних закладів, у їхній роботі були суттєві недоліки. У 1961 р. комісія Міськвно здійснила перевірку стану дитячих дошкільних закладів Херсона, у своєму звіті комісія заявила про нестачу обладнання, методичної літератури, меблів, недоліки з боку контролю педагогічного персоналу завідувачем, щодо проведення

виховної роботи дітей, ведення документації. Для виправлення ситуації перед завідувачами дитячих садків міста відділами народної освіти було поставлене завдання по виправленню й серйозному поліпшенню роботи ввірених їм садків.

Не дивлячись на наявність певних недоліків у розвитку системи дошкільних закладів, їхня чисельність збільшувалася з кожним роком. Так на 1 січня 1966 року загальна кількість садків і ясел-садків складала 70 закладів, 27 – Міськвно, 43 – відомчих, із загальною кількістю дітей – 11789 [8, арк. 4, арк. 33]. З причини домінуючого положення промисловості в народному господарстві значно зросла кількість відомчих дитячих дошкільних закладів. Підприємства вкладали в розвиток дитячих дошкільних установ значно більше коштів, ніж відділи народної освіти. Крім турботи підприємств і організацій про власні дитячі дошкільні заклади, вони брали шефство й ремонтували дитячі садки й ясла-садки міністерства освіти.

У рішеннях усіх партійних з'їздів, на яких ухвалювалися директиви по розвитку народного господарства, знаходили своє відбиття плани розвитку дошкільного виховання. На сесіях Верховних Рад СРСР і союзних республік під час обговорення народногосподарських планів ці питання обговорюються поряд з найважливішими завданнями господарського будівництва. У розвитку дошкільної справи в СРСР постійно зростає роль громадськості. Там, де виконками місцевих Рад народних депутатів постійно тримають під контролем розвиток і функціонування мережі дитячих виховних закладів, швидше вирішуються всі проблеми, у тому числі повніше задовольняються інтереси й потреби населення в них [3].

Висновки. Багаторічний досвід дошкільного виховання переконливо доводить, що радянська система суспільного дошкільного виховання створила сприятливі умови для всебічного розвитку особистості дитини та її виховання. Творча самовіддана праця вихователів спрямована на те, щоб кожний дошкільний заклад працював ще краще, був на високому рівні вимог того часу – це головний внесок дошкільних працівників у справу подальшого

процвітання суспільства, гідний внесок у розвиток дошкільної педагогічної освіти.

Перспективи подальшого дослідження. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення особливостей функціонування відомчих дошкільних закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глава 26. Радянська школа, педагогіка й дошкільне виховання в роки Великої Вітчизняної війни (1941—1945 рр.) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gala-d.ru/parts/1107-part26.html>
2. Глава 27. Школа й суспільне дошкільне виховання в період відновлення й подальшого розвитку народного господарства СРСР (1946—1958 рр.) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gala-d.ru/parts/1108-part27.html>
3. Глава 28. Школа, педагогіка й дошкільне виховання в період розвинутого соціалізму [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gala-d.ru/parts/1109-part28.html>
4. Державний Архів Херсонської області (ДАХО), ф. р-3706, оп. 1, справа (спр.) 360, арк.125.
5. ДАХО, ф. р-3706, оп. 1, спр. 364, арк.40.
6. ДАХО, ф. р-3706, оп. 1, спр. 389, арк.111.
7. ДАХО, ф. р-3706, оп. 1, спр. 408, арк.33.
8. ДАХО, ф. р-3706, оп. 1, спр. 432, арк.72.
9. ДАХО, ф. р-3706, оп. 1, спр. 71а, арк.348.
10. Коротецкий А.А. Летопись Херсона (учебное пособие)/ А.А.Коротецкий. – Херсон, 2004. – 284 с.
11. Косьяненко О. З почуттям високої відповідальності/ О.Косьяненко // Дошкільне виховання. - 1977. - № 6.- С. 19-22.
12. Никитенко В. Шляхами зростання/ В.Никитенко// Дошкільне виховання. - 1967. - № 12.- С. 4-5.